

Радиш Я.Ф.,

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри управління охороною суспільного здоров'я
Національної академії державного управління
при Президентові України

**ФІЗИЧНЕ, ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я І ГЕНІАЛЬНІСТЬ
ТА ВЛАДА
(за матеріалами літературних джерел)**

У статті за матеріалами літературних джерел висвітлюється проблема співвідношення геніальності, влади і здоров'я в контексті національної безпеки.

Ключові слова: фізичне та психічне здоров'я, геніальність, феномен, влада, хвороба, національна безпека.

**PHYSICAL, MENTAL HEALTH, AND GENIUS
AND POWER
(on materials of literary sources)**

In article on materials of the literature it is highlights the problem of the relation of genius, power and health in the context of national security.

Key words: physical and mental health, genius, phenomenon, power, disease, national security.

“*Valetudo magnum bonum est!*”
(Здоров'я – найбільше багатство!)

**“Здоров'я настільки перевищує усі інші блага
життя, що воістину здоровий жебрак –
щасливіший, ніж хворий король”.**

A. Шопенгауер

**“Високий ум безумно сосед.
Границы твердой между ними нет”.**

Джон Драйкен

Постановка проблеми. Є проблеми, які завжди хвилювали людство. Загадка лідера, який здатний повести за собою націю – одна з них. Це одна з вічних проблем, відносно якої дуже багато сказано, але конкретно майже нічого не з'ясовано.

Відомий російський історик і етнограф Л.М. Гумільов у своїх роботах вводить термін “пасіонарність” (дослівно – афект, пристрасть, жага), під яким розуміє “імпульс” неземної природи. Земля, на переконання Л. Гумільова, періодично отримує з космосу більше енергії, ніж необхідно для підтримки рівноваги біосфери, що і призводить до “пасіонарних поштовхів”.

Пасіонарність пробуджує в людині різні риси характеру, з рівною легкістю породжуючи як геніїв, так і злочинців, не залишаючи місця бездіяльності та спокійній байдужості.

Коли ж здоров'я нації, а тим більше, здоров'я її лідерів розглядаються в контексті національної безпеки та оборони, рівень фізичного та психічного здоров'я набуває ще й стратегічного значення. Бо як відомо, сучасна безпека та оборона держави, на переконання академіка Ю.І. Кундієва, здійснюється з використанням інформаційних та інших наукових технологій, складних машин і пристройів. А для цього потрібна не тільки відповідна підготовка, але й здатність долати високі нервово-психічні навантаження, до того ж в екстремальних умовах.

Саме тому проблема фізичного та психічного здоров'я керівників вищого рангу, психофізіологічний відбір керівних кадрів сьогодні в Україні набуває першочергового значення, а отже – зумовлює й актуальність досліджуваної проблеми.

Виклад основного матеріалу. “Чи рухають історію хвороби?” Таким, здавалося б, парадоксальним запитанням, починають свою рецензію-аналіз трьохтомного видання О. Сохіна “Болезнь и власть” І. Трахтенберг і А. Белоусов, де знаходять на нього стверду відповідь. Адже професор О.О. Сохін, маючи у своєму розпорядженні великий історичний та медичний матеріал своїми книгами відповідає на питання, які впродовж багатьох століть хвилюють людей: чому люди так сильно прагнуть влади, чи не ховається за цим прагненням

душевний розлад і, якщо це так, то як на нього впливає володіння владою; який вплив мали різні хвороби на поведінку, вчинки та справи володарів найвищої державної влади, долі народів та хід історії.

Слід наголосити на тому, що вперше зв'язок між душевними хворобами (а саме біополярними розладами, або швидкими та різко контрастними змінами настрою) і творчістю були відмічені в науковій літературі майже 50 років назад, але сама ідея такого взаємозв'язку є набагато старшою, хоча вона і не завжди мала чітке пояснення. Наприклад, вже в епоху романтизму стали помічати, що сильні депресивні розлади набагато частіше зустрічаються серед драматургів, романістів, біографів та художників, і при цьому зовсім не заважають їхній творчості.

Що ж стосується володарів державної влади, то як стверджує вже цитований вище О. Сохін, інколи хвороба придає правителю незвичайні здібності, які дозволяють йому робити те, що абсолютно недоступно здоровим. Але будучи жорстко орієнтованими, ці здібності в одних випадках проявляються великими звершеннями, в інших – національними і світовими катастрофами. Бо коли прагнення влади стає для керівника держави дорожчим за життя, тоді життя населення цієї держави повністю втрачає свою вартість.

Складність геніальної особистості не викликає сумніву. У виникненні цього феномену певну роль повинні відігравати не тільки біopsихологічні фактори особистості (надзвичайно висока обдарованість (“Дары различны, но Дух один и тот же” *An. Павел, I Кор., 12,4*), незвичайні здібності, енергія та наполегливість, володіння різноманітними механізмами творчого процесу), але й соціологічні передумови і творче начало. Дискусія ведеться тільки відносно домінування тієї чи іншої складової. У зв'язку з цим, як наголошує А.В. Шувалов, до цього часу не сформульовано і достовірне визначення поняття “геній”. Як свідчить аналіз, при спробі виробити своє тлумачення зазначеному терміну, дослідники бачать лише якісь його окремі властивості та якості (найчастіше це залежить від думки самого автора), що і призводить до помилкових висновків: геній – “історичний продукт

суспільства”; геній – це слава; геній – це божевілля, шаленість; геній – це “вищий талант” і т.д.

У контексті викладеного вище, не можна не погодитися з думкою А.В. Шувалова про те, що, скоріше всього, геній – це і перше, і друге, і третє, і десяте, і ще щось від Бога (а може і від диявола?): інтуїція, здатності до надихування, щасливий збіг обставин, що в сукупності і дозволяє йому досягати фантастичних успіхів.

Чи існує геній в дійсності, як кажуть філософи, *per se*, сам по собі? Чи формування цього феномену повністю належить сприйняттю оточуючих, які “творять”, “визнають” генія так же, як “свита грає короля”?

Як свідчить аналіз літературних джерел, неможливо явити собі генія без суспільства, яке звеличує його. Слід наголосити і на тому, що суспільство, яке звеличує генія, не обов’язково повинно бути його сучасником (“Велике краще бачиться на віддалі”). Виходячи з викладеного вище, можна констатувати, що якщо не буде слави, не буде і генія.

Перша умова слави – сильний афективний вплив на оточуючих і тривалість цього впливу на розум і почуття людей. Особистість повинна вражати. Останнє може бути досягнуто як близкучими здібностями (для яких потрібні біологічні передумови), так і незвичайністю досягнутого (з можливою наявністю елемента випадковості), а також надзвичайною долею особистості (страждання, невдачність суспільства, психічні розлади, самогубство тощо). Таким чином, визнання з виникненням наступної слави – необхідна передумова генія. Геній – такий елемент природи, суспільства, духовного світу, який, з одного боку, тисячоліттями надихає поетів на його звеличення, а вчених і мислителів - на його вивчення, а з другого – до сьогодні залишається нез’ясованим феноменом (російські дослідники використовують термін “постоянно ускользающим явлением”).

Як вже зазначалося автором у попередній публікації, філософський аналіз феноменів здоров’я і хвороби в першу чергу націлений на з’ясування їх взаємозв’язку зі сферою людської волі, з особистим вибором індивіда певного типу свого буття. Під “здоров’ям” у філософії розуміється така

форма актуалізації тілесних потенцій, що забезпечує максимум можливостей для самоздійснення людини. При цьому особистісна настанова на здоров'я полягає в позиції “невідчуженої відповідальності за власне буття”.

Які ж хвороби були найхарактернішими для правителів різних часів і народів? Професор О.О. Сохін, ґрунтуючись на своїх дослідженнях, стверджує, що найчастіше правителі страждали різноманітними порушеннями психіки, неврастеніями та психопатіями, прогресуючою деградацією особистості; не рідко їм були властиві садизм, патологічна жорстокість, некрофілія, меланхолія, нарцисизм; часто вони “нагороджувалися” сифілісом та алкоголізмом.

У контексті викладеного вище, не можна не звернути увагу на ще один висновок О. Сохіна. Мова йде про те, що, на глибоке переконання дослідника, у наш час державні лідери не стали ні більше милосердними, ні більше здоровими. Як і в далекому минулому, їх хвороби залишаються предметом глибокої тайни, у збереженні якої однаково зацікавлені і володарі влади, і їх оточення. При цьому слід зауважити, що аналогічні висновки на основі своїх досліджень роблять чеський невропатолог і письменник Іван Лесні у двотомнику “О недугах сильних мира сего (Властелины мира глазами невропатолога)” і відомий російський кардіолог Є. Чазов у своїй книзі “Здоровье и власть”.

У ХХІ столітті прогнозується суттєве зростання вимог до ефективності функціонування міжнародних та національних систем охорони здоров’я, покликаних забезпечити збереження здоров’я населення за умов посиленої дії негативних факторів, спричинених глобалізацією та бурхливим розвитком новітніх цивілізаційних процесів. У зв’язку з цим, ще раз скористаємося думкою О.О. Сохіна з приводу вагомості впливу хвороби керівника держави на його політичну ефективність та долю країни. Неприпустимо перебування на високій державній посаді осіб із нервово-емоційною нестійкістю, схильних до депресії та імпульсивних дій. Саме тому автор поділяє думку О.О. Сохіна про доцільність вироблення критеріїв медичного контролю

здоров'я кандидатів у депутати, міністри, главу держави тощо.

Автор має надію, що дана стаття, яка фактично присвячена презентації видань [1, 3, 7, 9] та окремих публікацій [4, 6, 8], в яких досліджується взаємозалежність фізичного і психічного здоров'я та геніальності і влади пробудить зацікавленість до проблеми психофізіології державних літерів і, головне, стане поштовхом до появи нових робіт у цьому напрямі.

Список використаної літератури

1. Безумные грани таланта: Энциклопедия патографий / Авт.-сост А.В. Шувалов. – М.: ООО “Издательство АСТ” : ООО “Издательство Астрель”: ООО “ЛЮКС”, 2004. – 1212 с.
2. Богатирьова Р.В. Детермінанти здоров'я та національна безпека: монографія / Р.В. Богатирьова; за ред. Ю.І. Кундієва. – К.: ВД “Авіценна”, 2011. – С. 15.
3. Лесны И. О недугах сильных мира сего. (Властилины мира глазами невропатолога). Пер. с чеш. и вступит. статья Н.Я. Купцовой. – Прага: В 2-х кн. – Изд-во “Графит”, 1990. – Кн.1. – 184 с., Кн.2. – 184 с.
4. Радиш Я.Ф., Гакало В.В. Психічне здоров'я українських жінок – важлива складова національної безпеки (до проблеми державної політики України в галузі охорони здоров'я) // Психічне здоров'я, 2007. – № 4 (17). – С. 4 – 7.
5. Радиш Я.Ф. Теоретико-методологічні засади дослідження здоров'я громадян як важливого фактора національної безпеки // Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки, 2015. – № 1-2 (5 – 6). – С.27 – 37.
6. Рубан М. Не такие, как все, или кого считать нормальным // Сегодня, 2 декабря 2015 . – С.20.
7. Сохин А.А. Болезнь и власть: В 3-х кн. – К.: Логос, 2005. – Кн. I: Роковые недуги монархов. – 375 с.
8. Трахтенберг І., Белоусов А. Діагноз – влада. Анамнез. Епікріз // Дзеркало тижня, 2009. - № 38 – 39. – С. 19.
9. Чазов Е. Здоровье и власть. – Интернет-ресурс, 122 с.